

DARIA SIKORSKA

Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, Gdańsk

Pamięć o Januszu Korczaku i odczytywanie jego pedagogiki emancypacyjnej

Dziecko uznane zostało za człowieka,
istotę, z którą trzeba się liczyć,
której nie wolno wieść na smyczy,
lecz należy kierować umiejętnie,
z rozwagą, wysiłkiem umysłu i woli
J. Korczak

Złożone warunki współczesnego świata sprawiają, że działalność opiekuńczo-wychowawcza jest zapewne jedną z najbardziej skomplikowanych i trudnych obszarów życia społecznego. W związku z tym, że w wielu przypadkach rodzina nie jest w stanie sprostać wszystkim zadaniom opieki nad dzieckiem, coraz większe znaczenie nabiera w tym zakresie świetlica szkolna. Dzieci, które musiały kiedyś zostać po lekcjach, aby zaczekać na rodziców, zostawały, oczywiście pod opieką wychowawcy, w bibliotece szkolnej, szatni lub boisku, ale opieka ta polegała tylko na dopilnowaniu, aby nic się nie stało żadnemu dziecku. W świetlicy szkolnej natomiast dzieci odrabiają lekcje, bawią się wspólnie lub oglądają telewizję.

Celem artykułu jest przedstawienie zagadnienia emancypacyjnego spojrzenia na dzieci ze świetlicy wiejskiej. Badania przeprowadzono w Zespole Szkół w Rytlu w województwie pomorskim. Badaniu sondażowemu poddano 50 dzieci uczęszczających do świetlicy szkolnej.

Promowanie emancypacji przez Janusza Korczaka

Emancypacja to jeden ze współczesnych prądów pedagogicznych. W potocznym znaczeniu *emancypacja* to uwolnienie się od ucisku, zależności, podwład-

ności, przesądów, to równouprawnienie (np. zrównanie w prawach społecznych i politycznych kobiet z mężczyznami)¹.

W Oświeceniu emancypacja oznaczała głównie wyzwolenie od przesądu, ignorancji i bigoterii oraz odwagę w dochodzeniu do wiedzy własnym rozumem i odrzucenie w tej kwestii aspektów zewnętrznych².

Nieco innego znaczenia pojęcie emancypacji nabrało w XVIII wieku. Wówczas przestało ono oznaczać indywidualny akt i przeniosło swe odniesienie na całe grupy, klasy społeczne i narody, a znaczeniowy aspekt tego prądu przesunął się z wyzwolenia dokonywanego poprzez siły zewnętrzne na rzecz upodmiotowienia, czyli wyzwiania własnej aktywności³.

W połowie kolejnego wieku nastąpiło nowe rozumienie emancypacji, które w konsekwencji rozwinęło się w XX wieku za sprawą tzw. szkoły frankfurckiej i wpłynęło w sposób decydujący na współczesną pedagogikę emancypacyjną. Wówczas to

myśliciele zaczęli zwracać uwagę na samowystarczalność człowieka jako istoty społecznej. Emancypacja stała się centralną kategorią filozoficzną tej szkoły i stanowiła centralny punkt odniesienia dla koncepcji edukacyjnych przedstawicieli edukacji emancypacyjnej⁴.

Tabela 1. Składniki definicji emancypacji

1. EMANCYPACJA	
<p>wyzwolenie od:</p> <ul style="list-style-type: none"> – despotyzmu – nieuzasadnionych stosunków władzy – przymusu i przemocy – irracjonalizmu – głupoty 	<p>walka o:</p> <ul style="list-style-type: none"> – samostanowienie – równouprawnienie – współdecydowanie – demokrację, samorządność – mądrość i racjonalizm
<p>by zostały stworzone warunki umożliwiające proces osiągnięcia stanu autonomii, dorosłości (dojrzałości osobowej)</p>	

Źródło: B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2005, s. 265.

W ten sposób emancypację zaczęto rozumieć jako „wyzwolenie jednostek spod społecznej przemocy poprzez aktywny udział w kreowaniu czy współtworzeniu form antydepresyjnych wychowania i współżycia oraz autonomię, wyzwol-

¹ J. Tokarski, *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2004, s. 189.

² *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, t. 1, Warszawa 2004, s. 396.

³ Tamże.

⁴ Tamże, s. 396–397.

lenie i uzyskanie przez młodego człowieka wewnętrznej niezależności od autoritetów”⁵.

Pedagogika emancytacyjna jest normatywnym nurtem w naukach o wychowaniu, o zróżnicowanej strukturze i założeniach, biorąc pod uwagę występujące wśród jej przedstawicieli odmienne poglądy na istotę i rolę władzy czy autorytetu oraz emancytacji człowieka⁶.

Reasumując, można zaobserwować, że w przekroju stanowisk pedagogiki emancytacyjnej wyrazem dążenia ku niezależności i poszerzaniu własnych pól wolności jest mniej lub bardziej logiczne upominanie się o podmiotowe prawa⁷.

Janusz Korczak popularyzował również emancytację dzieci, bowiem kreował w nich poczucie podmiotowości i samodzielności. Trzeba widzieć dziecko w jego zmieniającym się rozwoju, w ciągłym procesie przemian, szukając takich sposobów działania, które będą skuteczne w danych warunkach. Według Korczaka proces wychowawczy powinien mieć na celu wyłącznie dobro dziecka, musi być on podporządkowany jedynie idei pozytywnego rozwoju zdrowia fizycznego i moralnego młodzieży⁸.

Autor twierdził, że dorośli domagają się szacunku dla siebie, lecz należy się on także dziecku. Szczególnie należy mu jest:

- szacunek dla jego niewiedzy, dla pracy poznawania i ciężkiej pracy wzrostu,
- szacunek dla niepowodzeń, łez i tajemnic,
- szacunek dla własności dziecka i jego budżetu,
- szacunek dla dnia dzisiejszego⁹.

Zaufanie i szacunek dziecka zdobywa się przez życzliwość, akceptację, uśmiech na twarzy, poszanowanie jego godności, sprawiedliwość w ocenach, wiarę w jego możliwości. Należy szanować prawa dziecka, ale pod warunkiem, że będzie to przestrzegane obustronnie. Nikt przecież nie przystanie na respektowanie praw innych ludzi, jeżeli oni nie będą przestrzegali jego praw. Janusz Korczak stworzył i walczył o prawa dziecka, zwracał jednostkową uwagę na nierówno prawną pozycję dzieci w społeczeństwie, ich niewolniczą zależność od dorosłych.

Zajmował się głównie dziećmi ze środowisk wykluczonych społecznie. Takim środowiskiem są również dzieci wiejskie, które w dalszym ciągu mają utrudniony dostęp do nauki na skutek likwidacji wielu wiejskich małych szkół, z powodu czego są zmuszone dojeżdżać do szkół i często przed czy po zajęciach korzystać ze świetlicy szkolnej.

⁵ B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2005, s. 265.

⁶ *Pedagogika. Podstawy nauk o wychowaniu*, red. B. Śliwerski, Gdańsk 2006, s. 261.

⁷ M. Czerepaniak-Walczak, *Emancytacyjne kompetencje młodzieży w perspektywie jej podmiotowości*, „Edukacja” 1995, nr 3, s. 28.

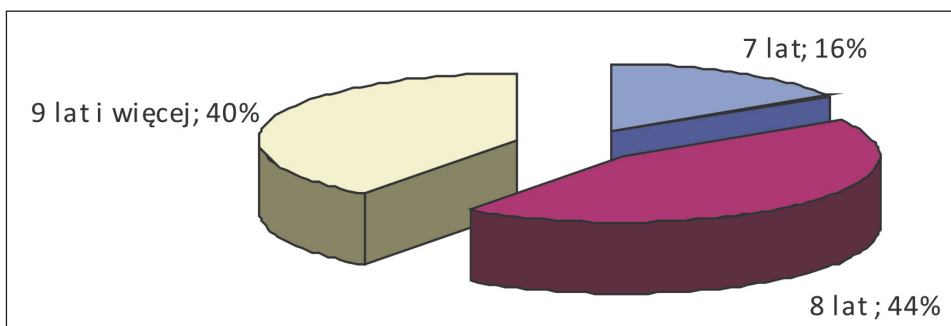
⁸ M. Chymuk, *Janusz Korczak. Dziecko i wychowawca*, Kraków 2009, s. 18.

⁹ J. Korczak, *Prawo dziecka do szacunku*, Warszawa 1993, s. 17.

Wyniki badań

Do przeprowadzenia badań empirycznych wykorzystana została ankieta. Obejmowała ona zestaw 16 pytań, na które odpowiedzi udzieliło 50 dzieci uczęszczających do świetlicy szkolnej w Rytle.

Okazuje się, że najczęściej do świetlicy uczęszczają dziewczynki. Ich liczba stanowi 60% ogólnej liczby dzieci zapisanych do świetlicy. Natomiast liczba chłopców to 40%. Wynik ten jest prawdopodobnie odzwierciedleniem faktu, iż większość populacji szkoły, w której były przeprowadzone badania, tworzą dziewczynki i tym samym proporcjonalnie więcej ich uczęszcza do świetlicy.

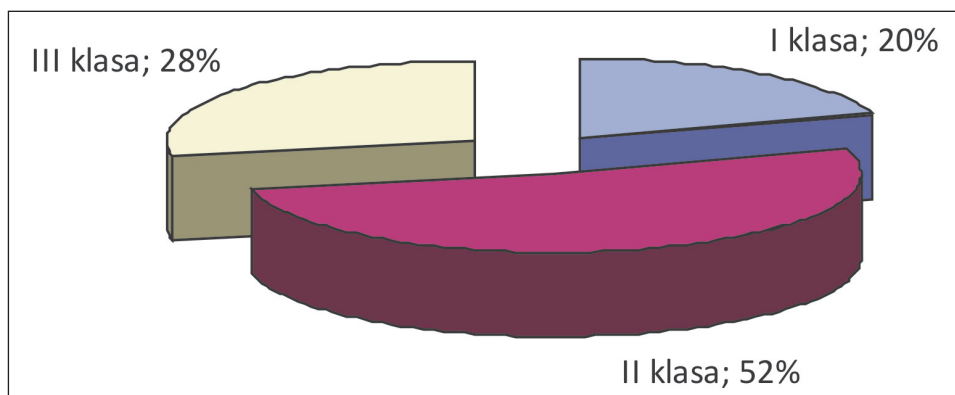

Wykres 1. Wiek dziecka
Źródło: Badania własne

Z badań wynika, że w momencie ich przeprowadzenia do świetlicy szkolnej uczęszczało najwięcej dzieci w wieku 8 lat, a ich liczba wynosiła 44%. Pozostałą część stanowiły dzieci w wieku 9 lat i więcej (40%) i w wieku 7 lat (16%).

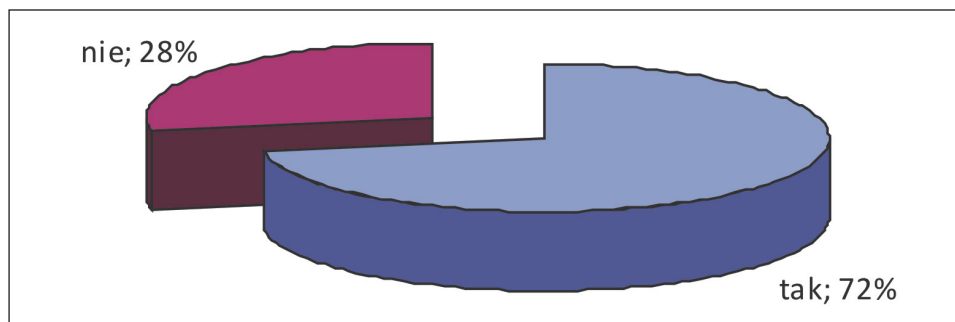
Sytuacja ta jest prawdopodobnie konsekwencją przemian zachodzących we współczesnej rodzinie. Praca zawodowa rodziców jak również ich działalność społeczna powodują, że nie mogą oni w pełnym stopniu sprawować swoich obowiązków opiekuńczo-wychowawczych względem dzieci. Dlatego wzrasta potrzeba zapewnienia opieki dzieciom w inny sposób. Świetlica szkolna staje się w tym momencie miejscem niezbędnym do pełnienia funkcji opiekuńczych w stosunku do dzieci jak też czynnikiem wspomagającym i uzupełniającym działalność wychowawczą rodziców.

Wykres 2 pokazuje, że nie zawsze wiek dziecka odpowiada klasie, w której się znajduje. Spośród badanych najwięcej jest dzieci, które uczęszczały do drugiej klasy szkoły podstawowej. Z wykresu 1 również wynika, że najwięcej jest dzieci w wieku 8 lat, jednak jest ich mniej niż tych, które uczęszczały do klasy drugiej. Może to świadczyć o tym, że dzieci nie radzą sobie w szkole i po prostu powtarzają klasę.

Wykres 2. Klasa, do której uczęszcza dziecko

Źródło: Badania własne

Wykres 3. Posiadanie rodzeństwa przez badanych

Źródło: Badania własne

Dane wykresu 3 informują, że tylko niewielka liczba dzieci to jedynacy (28%), reszta posiada rodzeństwo. Jednak nie znamy wieku rodzeństwa tych dzieci, dlatego nie możemy stwierdzić, czy pozostają one w świetlicy, bo rodzeństwo jest młodsze od nich, a może jest o tyle starsze, że założyło już własną rodzinę i nie ma czasu, aby zajmować się młodszym rodzeństwem.

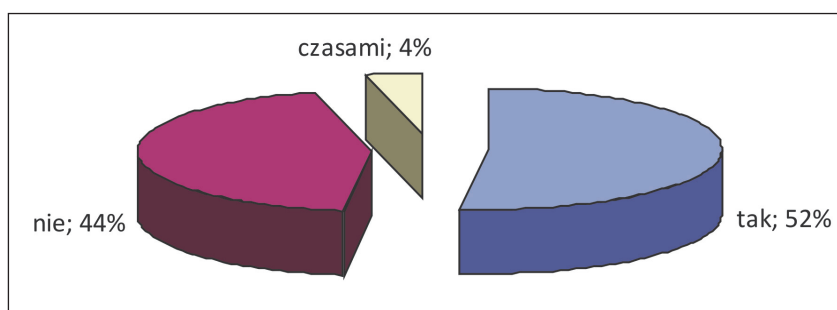
Spośród badanych 28% ankietowanych stwierdziło, że oboje rodziców pracuje. Natomiast 52% odpowiedziało, że pracuje tylko tata, a 10% ankietowanych podało, że pracuje tylko mama. Z tego wynika, że większość dzieci pozostaje w świetlicy szkolnej, ponieważ czeka na odjazd autobusu i dowóz do rodzinnej miejscowości.

Przeważająca część dzieci zapisanych do świetlicy, bo aż 92%, stwierdziła, że chętnie przebywa w świetlicy szkolnej.

Spośród dzieci zapisanych do świetlicy aż 74% przebywa w niej codziennie, 22% raz w tygodniu, 4% dwa razy w tygodniu. Nie ma dziecka, które przycho-

dziłoby do świetlicy tylko raz w miesiącu. Rodzice, zarówno ci pracujący zawodowo, jak i ci, których dzieci muszą dojeżdżać zbiorowym transportem, chętnie korzystają z pomocy świetlicy szkolnej. Bywa również, iż dziecko przebywa w świetlicy szkolnej tylko dlatego, że samo tego chce, może brać bowiem udział w ciekawych zajęciach.

Aby uzyskać informacje, czy świetlica szkolna ułatwia nawiązanie nowych kontaktów, zadano kolejne pytanie. Świetlica szkolna dla 94% badanych ułatwia nawiązanie kontaktów z rówieśnikami, 6% jest jednak przeciwnego zdania. Może być to spowodowane tym, że są to dzieci zamknięte w sobie albo bardzo ciche i spokojne, które potrzebują więcej czasu, aby nawiązać z kimś bliższy kontakt. Aby pomóc dzieciom w nawiązaniu pozytywnych relacji z rówieśnikami, w świetlicy szkolnej powinny być prowadzone zajęcia integrujące.

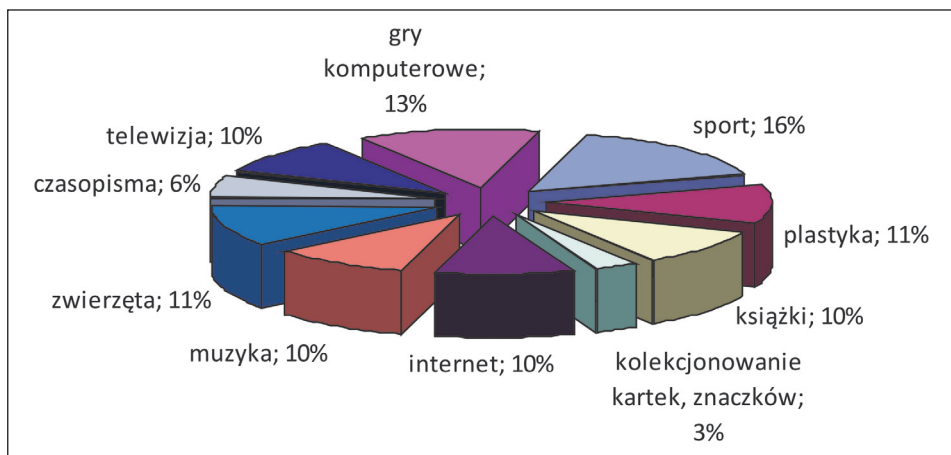

Wykres 4. Chęć uczestnictwa w zajęciach świetlicowych

Źródło: Badania własne

W zajęciach pozalekcyjnych organizowanych przez świetlicę bierze udział 56% dzieci uczęszczających do świetlicy. Jest to dość wysoka liczba, która świadczy o tym, że szkoła będąca terenem badań stara się zaspokajać i rozwijać potrzeby uczniów, proponując im różne formy spędzania czasu wolnego. Dzieci wypisały zajęcia typu: kółko plastyczne, zajęcia czytelnicze, teatralne, SKS, kółko języka angielskiego. Świetlica proponuje zajęcia plastyczne, bowiem większość dzieci w wieku wczesnoszkolnym lubi rysować i malować i chętnie w nich bierze udział. Ponadto bardzo dużo spośród badanych dzieci uczestniczy w zajęciach czytelniczych. Zajęcia te zasługują na szczególną uwagę, zwłaszcza że w dzisiejszych czasach dzieci mało czytają, gdyż znaczna część z nich woli oglądać filmy na ekranach telewizyjnych lub grać na komputerze.

Z badań wynika, że świetlica szkolna w Rytlu oferuje wiele zajęć. Zajęcia te prowadzone są w ciekawy sposób, gdyż aż 52% ankietowanych dzieci udzieliło odpowiedzi, że bardzo chętnie w tego typu zajęciach uczestniczy.

Wykres 5. Zainteresowania dzieci

Uwaga: Badani udzielali więcej niż jednej odpowiedzi

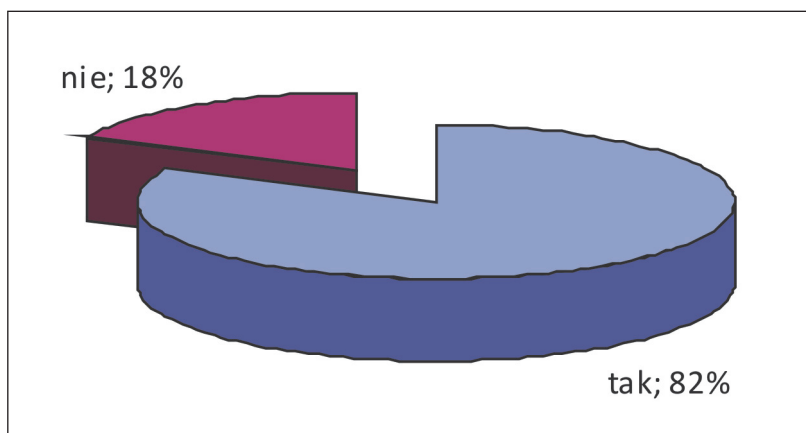
Źródło: Badania własne

Na podstawie uzyskanych z badań danych okazało się, że dzieci mają bardzo dużo zainteresowań, a wiele z nich jest proponowanych właśnie przez świetlicę. Najwięcej dzieci pasjonuje się sportem, bo aż 16%, w następnej kolejności ankietowani wymienili gry komputerowe 13%. Zwierzętami i plastyką interesuje się 11% ankietowanych, 10% uzyskały telewizja, Internet, książki i muzyka, 6% jest zaciekawione czasopismami i tylko 3% dzieci interesuje kolekcjonowanie znaczków. Oprócz wymienionych w ankiecie zainteresowań dzieci mogły podać też inne, wymieniły więc samochody, wojsko (chłopcy), owady jak również gry planszowe.

Z badań wynika, że świetlica szkolna wpływa na rozwój zainteresowań dzieci, bo aż 82% ankietowanych odpowiedziało, że tak. Jest to bardzo dobry znak, gdyż widać, że również świetlica ma swój udział w rozwoju dziecka, a może nawet jest jednym z głównych czynników, który pomaga dzieciom w odnalezieniu swoich pasji. Pozwala im kreować swój rozwój, poczucie podmiotowości i samodzielności.

Dzieci mogły również w jednym z pytań ankiety wymienić, jakie zamiłowania rozwinęła u nich świetlica. Ankietowani wymienili zajęcia sportowe, plastyczne, gry komputerowe, zajęcia czytelnicze itp. Można zauważyć, że świetlica śledzi również zainteresowania dzieci i zajęcia są tak przygotowywane, by jednocześnie rozwijać zainteresowania, które już dzieci posiadają i pobudzać je u tych, które ich jeszcze nie mają.

Dane uzyskane w badaniach świadczą o tym, że zajęcia w świetlicy są prowadzone w sposób ciekawy, ponieważ 100% ankietowanych odpowiedziało, że

Wykres 6. Wpływ świetlicy na rozwój zainteresowań dzieci

Źródło: Badania własne

tak właśnie jest. Zapewne duża w tym zasługa nauczyciela świetlicy. Powstanie określonych stosunków między nauczycielem i uczniami jest nieuniknioną prawidłowością zachodzącą w procesie wychowawczo-dydaktycznym. Stosunki kształtują się w wyniku systematycznej interakcji społecznej między nauczycielem a uczniem.

* * *

Prowadząc badania autorka starała się uzyskać odpowiedź na pytanie, jak dzieci widzą świetlicę i jak ją oceniają. Z uwagi na fakt, że przesiadują one tam całymi popołudniami, wydaje się, że to właśnie dzieci mogą najlepiej ocenić pracę świetlicy jak i samego opiekuna. Świetlica będzie dobrze odbierana przez dzieci i będą one chciały tam częściej przebywać, kiedy opiekun będzie umiał z nimi nawiązywać dobry kontakt. W takiej sytuacji dzieci będą czuły się mniej spięte, a przez to będą chętniej uczestniczyły w różnego rodzaju zabawach. Zajmowanie się dzieckiem powinno być przyjemnością dla wychowawcy, gdyż wtedy obie strony są zadowolone. To właśnie świetlica w przypadku dzieci wiejskich może stać się kreatorem rozwoju ich zdolności, wyemancypowania i kształtowania się podmiotowości.

BIBLIOGRAFIA

- Chymuk M., *Janusz Korczak. Dziecko i wychowawca*, Kraków 2009.
- Czerepaniak-Walczak M., *Emancypacyjne kompetencje młodzieży w perspektywie jej podmiotowości*, „Edukacja” 1995, nr 3.
- Korczak J., *Prawo dziecka do szacunku*, Warszawa 1993.
- Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2004.
- Pedagogika. Podstawy nauk o wychowaniu*, red. B. Śliwerski, Gdańsk 2006.
- Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2005.
- Tokarski J., *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2004.

SUMMARY

Recollection of Janusz Korczak and reading his emancipator pedagogy

The purpose of this article is to present the issue of emancipation among children from the rural areas. The study has been conducted in the School Complex in Rytel in the Pomeranian province and surveyed 50 children attending the school common room. Emancipation means the liberation of individuals from social violence through active participation in the creation or co-creation of anti-depressant forms of upbringing and the coexistence; it is autonomy, liberation and the young man's inner independence from the authorities. According to the cited literature and the results of research presented in the thesis, one may notice that the children who have been surveyed perceive the school common room very well. Not only does the place play an important role in shaping the personality of the young generation, but also it prepares them for life in the modern, intensively transforming society. Moreover, the common room creates the possibility of continuous development; it teaches self-reliance and a group co-existence. It definitely contributes to the enrichment of needs by expanding interests and tastes and it does provide opportunities for diverse expression (arts, reading, sports). Furthermore, it shapes the cultural habits of daily life and shows various forms of spending leisure time. It is also a place of fun, work and good entertainment. Finally, it stimulates sensible action and passion for creativity among its participants.

